
LIMBĂ ȘI LITERATURĂ

DIN ZICALELE ADUNATE DE MIHAI EMINESCU

DE

ACADEMICIAN BARBU LĂZĂREANU

Vrând gândul să-și destăinuie
El caută cuvântul
În stare ca să dăinuie
Cât cerul și pământul.

Versurile acestea — desprinse din « Să fie lumină! », poem neterminat al lui Constantin Gheorghian, stihuitor necunoscut istoriilor literare de pân' acum și, până la moartea-i survenită în Anul Eliberării, luptător pentru dreptate în lunga epocă a ilegalității — aceste versuri le pun ca epigraf unei serii de 'ncercări referitoare la Eminescu adunător cu grijă și minunat prelucrător de literatură populară.

O fi chiar dânsul cugetătorul în căutarea îndărătnică a vorbei purtătoare de gând, despre care vorbește poemul adineauri amintit al lui Const. Gheorghian?

Eminescu a dat o caldă luare-aminte « reprezentanților » la noi ai literaturii populare: transilvănenilor Vasile Aaron și Ioan Barac, *valahului* Anton Pann și (se înțelege) autorului de « povestire fantastică » moldovean: Ioan Creangă. Câtorva « scrieri mai vechi de agronomie ale lui Ioan Ionescu [De la Braț] » le-a acordat atenție ca unor lucrări populare, de vreme ce le privea alcătuite « cu totul în limba și în chipul de a gândi al poporului ». Pe aceasta o găsea turnată « în formele vii, mlădioase și încântătoare prin originalitate », spre deosebire de « limba cosmopolită și nesemnificativă » în care era tratată (sau maltrată) știința.

O scriere o socotea populară fie « prin materie și prin modul expunerii (literatura poetică în înțeles larg) », sau « cel puțin prin modul expunerii ». Intre

acestea din urmă, Eminescu punea și « știința aplicată », adică popularizată, întocmită însă într'adevăr în graiul poporului.

În Biblioteca Academiei Republicii Populare Române, la secția Manuscrise, în caetul cu Nr. 2307, la fila 2 (față și verso) precum și la fila a treia — de astădată pe o singură pagină, dar despicată în două coloane — se află 116 proverbe, adunate de Eminescu fie din lecturi, fie din viu grai.

Ele trebuiau să aibă o urmare, căci poetul scrie: « Seria I » dedesubtul titlului (« Proverbe românești »).

Locuțiunile și proverbele acestea aveau să fie așezate în ordinea alfabetică a vocalelor (a, e, i, o, u). Dar gramaticianul Eminescu, observând că diftongul care în alfabetul slavon răspunde, prin valoarea-i fonetică, buchilor cirilice: *eti iaco* și *ia*, se scrie în românește când *ea*, când *ia*, a pus în șirul cuvintelor care încep (în alfabetul latin) cu *ea* și pe cele care în pomenitul diftong au drept inițială pe *i* (*ia*). Astfel după zicala: *Ea își cântă, ea-și descântă*, se aștern ziceri și proverbe astfel scrise: I-a legat beșica de coadă; I-a luat apa de la moară; I-a de pe mine, că-l omor; Iapa mea, moșia mea . . . Ia pe unul, dă în altul; Iarna n'o mănâncă câinii; I-a tăiat din unghișoară; Iată ursul fără coadă; I-a dat mură, — pentru ca, imediat după proverbul: *Ia dintr'un sin și bagă într'altul*, să revie la vocala inițială *e* din diftongul *eu* (Eu am fost ca tine, tu n'ai ajuns ca mine). Și, încheind cu proverbele începătoare cu *eu*, să se reîntoarcă la *i* din proverbul: « Iepurii ș'au semănat ardeiu, pieirea capului lor ».

Din proverbele străine ori transcrise de Eminescu, câteva au o mai adâncă semnificație. Iată unul care e în stare să slujească drept o caracterizare a slujbașului de modă veche, ori birocratimii sterile, aceleia dătătoare de ordine care nu se aduc la 'ndeplinire:

« *A poruncit cânelui și cânele pisicei și pisica șoarecelui, iar șoarecele de coadă și-a atârnat porunca* ».

O maximă ce poate deveni reazăm în cazul unor întâmplătoare neizbâanzi, ar fi aceasta:

« *A nu cădă, nu se poate, dar cinste îți face când cazii să te scoli* ».

O primejdioasă filosofie umoristică, din partea unora care prea se mângâie ușor de pierderi și stricăciuni făcute din vina lor, ar fi cea conținută în următoarea autoconsolare:

« *Al meu scaun să-mi trăiască, alt picior în loc; al meu deget să-mi trăiască, alt inel în loc* ».

Și acum iată o zicătoare ce ar putea prea bine fi o prevenire, un avertisment fie lăcomiei nesățioase, fie neglijenței, fie chiar sabotajului: « *Ai înghițit un ac, ai să scoți un fier de plug!* ».

Onomastica biblică și cea familiară sau familială își află — în chip fericit — locul acolo, în acele proverbe:

« Ion, Ion, Ion, trei cuconi din Vavilon »

« Aflat-au Filip pe Nataniil »

Unele din zicători sânt — după asemănarea titlurilor de deasupra fieștecării bucăți din năzdrăvăniile lui Nastratin — distihuri ori duble distihuri, scrise însă la rând în chip de proză:

« Uit'te la obraz și mă'ntreabă de necaz; uite-te la față și mă'ntreabă de viață ».

« Eu cu mintea mea, dèteiu de belea »

« Aș spune un vis, dar nu pot de rîs ».

În aleasa și via culegere niciun bob, nicio silabă nu se irosește. Elipticele fac sentința populară și mai puternică:

« Albina de viespe, cât cerul de pămînt ».

Ce viitor *poetic* pregătea el acestei culegeri? Căci altor străngeri de recolte populare li se vede, la Eminescu, puntea de legătură asvârlită peste două svâcniri de inteligență; li se descopere poteca tainică ce duce dela un gând la altul.

De n'ar fi însă decât curiozitatea vie pentru limba acestor lozinci, chemări și sfaturi populare, încă ne putem bucura, căci admirația lui Eminescu s'a răsfrânt asupra culegătorului și comentatorului prin povestiri și snoave al proverbelor, pe care l-a caracterizat astfel:

« Pann finul Pepèlei cel isteț ca un proverb ».